

PROCESUL DE ÎMBĂTRÎNIRE DEMOGRAFICĂ ÎN ȚĂRILE EUROPENE

Vasile Ghețan

Evoluțiile demografice în țările europene în perioada postbelică sînt dominate de scăderea generală a natalității și mortalității. Acest proces poate fi examinat din perspective variate. Scăderea mortalității a precedat, în timp, scăderii natalității. Durata medie a vieții se situează astăzi între 70 și 75 de ani, valori foarte ridicate. Procesul de scădere a mortalității este astăzi un proces din ce în ce mai lent, deci și progresele ce se realizează în creșterea duratei medii a vieții sînt modeste. Există chiar unele tendințe de stagnare și ușor regres în evoluția duratei medii a vieții în unele țări.

Natalitatea a cunoscut și ea o scădere evasigenerală. Pornindu-se de la nivele diferite în anii ce au urmat celui de-al doilea război mondial și urmînd căi diferite, în condiții diferite, evoluțiile naționale ale natalității au marcat o convergență remarcabilă și nivelul actual al fertilității este, în majoritatea țărilor, sub nivelul reclamat de înlocuirea generațiilor sau apropiat de acesta. La nivelul indicatorilor statistici, scăderea mortalității și creșterea duratei medii a vieții s-au desfășurat paralel cu creșterea ratei brute a mortalității (proportia deceselor la 1000 locuitori), creștere determinată de schimbările din structura pe vîrste a populației. În condițiile unei rate brute a mortalității în creștere și unei rate brute a natalității în scădere, sporul natural nu poate avea decît valori mici, chiar negative. Este ceea ce se întîmplă astăzi în țările europene, mai multe dintre ele avînd o rată negativă a creșterii naturale sau apropiată de zero.

Scăderea natalității, creșterea ratei brute a mortalității și deci reducerea creșterii naturale sînt, fără îndoială, caracteristici extrem de importante ale evoluțiilor demografice contemporane în Europa. Situația actuală este rezultatul unui proces istoric de lungă durată, etalat pe întinderea mai multor decenii. Dacă scăderea mortalității este un proces ce poate fi explicat prin binefacerile modernizării, evoluția descendentă a natalității este mult mai complexă sub raport causal. Fără îndoială, ea a reprezentat, într-o anumită măsură, o ajustare a evoluțiilor naturale la condiții social-economice în schimbare rapidă și este de admis ipoteza că în anumite limite și circumstanțe această scădere a avut efecte favorabile pe plan economic. Dar care sînt factorii responsabili de atingerea și menținerea unui nivel extrem de scăzut al natalității în zilele noastre, în majoritatea țărilor europene, reprezintă încă o necunoscută pentru specialiștii domeniului, după cum la fel de necunoscute sînt, astăzi, efectele pe termen lung și foarte lung ale acestor evoluții.

În directă legătură cu evoluția natalității în țările europene se află un proces extrem de complex sub raportul consecințelor, pe multiple planuri: *îmbătrînirea demografică a populației*.

Procesul de îmbătrânire demografică a populației este relativ simplu a fi definit și măsurat. El reprezintă creșterea ponderii populației vîrstnice în ansamblul populației și se cuantifică prin proporția (în %) a populației de 60 (sau 65) ani și peste. În ceea ce privește mecanismul producerii sale, lucrurile sînt mai complicate. S-a admis că multă vreme că îmbătrînirea demografică este rezultatul unei duble acțiuni: scăderea natalității reduce efectivul și deci ponderea populației tinere în favoarea ponderii populației vîrstnice iar creșterea duratei medii de viață, deci scăderea mortalității, accentuează acest proces. În primul caz am asista la o îmbătrînire prin „baza piramidei” iar în cel de al doilea caz, prin „virful piramidei”.

Contribuția scăderii mortalității la procesul de îmbătrînire demografică este astăzi, dacă nu contestată, serios minimalizată. Fără îndoială, reducerea mortalității ar putea mări numărul persoanelor vîrstnice într-o populație dacă această reducere s-ar localiza exclusiv sau cu preponderență la vîrstele înaintate. Evoluțiile reale infirmă însă această ipoteză. Procesul istoric de scădere a mortalității a afectat toate vîrstele, menținînd deci echilibrul numeric al generațiilor. Mai mult chiar, datele scot în evidență că în fazele moderne ale scăderii mortalității, deci în perioada de declanșare și amplificare a îmbătrînirii demografice, scăderea mortalității a fost mai importantă la vîrstele tinere și adulte decît la vîrstele avansate. Semnificative sînt în acest sens datele din tabelul 1, unde am reprodus probabilitățile de deces din două tabele tip de mortalitate — Nivelul 13 și Nivelul 22 (sexul feminin) din familia Vest a tabelelor tip Coale-Demeney. În prima tabelă speranța de viață la naștere este de 50 ani iar în cea de-a doua de 72,5 ani.

Trecerea de la o speranță de viață la naștere de 50 ani la o speranță de 72,5 ani este un proces etalat pe întinderea mai multor decenii în țările europene. Scăderea mortalității a fost, după cum se poate constata din

Tabelul 1

Probabilitatea de deces, pe grupe de vîrstă, în nivelele 13 și 22 (Vest) ale tabelelor tip de mortalitate Coale-Demeney (Sexul feminin)

Grupa de vîrstă	Probabilitatea de deces (Decese la 1000 persoane)		Scăderea probabilității de deces (în %)	Grupa de vîrstă	Probabilitatea de deces (Decese la 1000 persoane)		Scăderea probabilității de deces (în %)
	Nivel 13	Nivel 22			Nivel 13	Nivel 22	
0 ani	118,31	22,62	81	40—44 ani	46,44	12,25	74
1—4 ani	71,69	4,62	94	45—49 ani	53,76	18,81	65
5—9 ani	21,36	2,20	90	50—54 ani	71,68	28,49	60
10—14 ani	16,59	1,80	89	55—59 ani	95,30	43,49	54
15—19 ani	22,61	2,93	87	60—64 ani	140,05	69,03	51
20—24 ani	28,86	4,12	86	65—69 ani	197,97	114,90	42
25—29 ani	32,66	5,11	84	70—74 ani	291,76	191,23	34
30—34 ani	37,04	6,39	83	75—79 ani	416,29	307,69	26
35—39 ani	41,51	8,56	79				

Sursa: Ansley J. Coale și Paul Demeney, *Regional Model Life Tables and Stable Populations*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1966, pp. 14 și 23

datele tabelului, mult mai importantă la vîrstele tinere decît la cele avansate. Aceasta explică de ce valoarea speranței de viață, în cea de-a doua tabelă, este mai mare decît în prima tabelă doar cu 3,9 ani la vîrsta de

60 de ani și 2,4 ani la 70 de ani față de cei 22,5 ani cit reprezintă diferența dintre speranța de viață la naștere în cele două tabele. În aceste condiții, este greu de imaginat prin ce mecanism scăderea mortalității — așa cum s-a produs ea pînă acum — ar fi putut opera asupra procesului de îmbătrînire demografică.

Scăderea natalității rămîne, așadar, cauza procesului de îmbătrînire la care asistăm în toate populațiile europene, proces declanșat cu decenii în urmă și care va domina evoluțiile demografice în viitoarele decenii, dacă admitem ipoteza ireversibilității evoluției natalității.

Datele din tabelul 2 permit o evaluare generală a procesului de îmbătrînire demografică în țările europene, în Japonia și S.U.A. Aceste date se referă atît la evoluția trecută a procesului, după anul 1950, cît

Tabelul 2

Ponderea populației în vîrstă de 60 ani și peste în totalul populației, în perioada 1950—2000, conform variantei medii a estimărilor și proiectărilor O.N.U., ediția 1982

— în procente —

Țara	1950	1960	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
1. Suedia	14,9	17,3	19,6	21,0	21,9	22,8	22,9	22,5	22,5
2. Norvegia	13,9	16,2	18,2	19,1	20,1	21,0	20,9	20,2	19,6
3. Elveția	14,0	14,9	16,4	17,5	19,8	21,7	23,7	25,6	27,3
4. Regatul Unit	15,5	16,9	18,7	19,6	19,8	20,3	20,2	19,9	19,9
5. Danemarca	13,4	15,5	17,6	18,7	19,3	20,1	20,2	20,2	20,6
6. Austria	15,4	18,0	20,1	20,5	19,3	19,9	20,1	20,0	20,7
7. R.F. Germania	14,0	16,8	19,3	20,0	18,7	19,6	20,4	21,2	23,7
8. Belgia	16,0	17,6	18,9	19,1	18,2	19,2	20,0	20,8	21,2
9. R.D. Germană	16,2	20,2	22,1	21,8	19,6	18,8	18,7	19,2	21,4
10. Italia	12,2	13,7	15,7	17,4	17,6	18,8	20,0	20,9	22,0
11. Grecia	10,0	12,1	16,3	17,4	17,7	18,1	19,4	20,6	21,1
12. Ungaria	11,3	14,0	17,2	18,3	17,2	18,1	18,9	19,4	19,8
13. Franța	16,2	16,8	18,1	18,3	17,0	17,7	18,5	19,2	19,6
14. Bulgaria	10,2	11,4	14,7	16,1	15,8	17,5	19,0	20,3	20,7
15. Finlanda	10,2	11,2	14,2	15,5	16,4	17,3	18,1	18,5	19,2
16. Olanda	11,5	13,1	14,5	15,2	15,7	16,8	17,6	18,3	19,2
17. Cehoslovacia	11,5	13,4	17,0	17,4	16,0	16,5	16,7	16,7	16,4
18. Statele Unite	12,1	13,1	14,0	14,9	15,7	16,1	16,2	15,9	15,7
19. Spania	10,9	12,3	14,2	14,4	15,0	15,9	16,8	17,8	17,8
20. Portugalia	10,5	11,7	14,4	14,3	14,6	15,0	15,5	16,0	16,2
21. România	8,7	10,6	13,2	14,3	13,4	14,5	15,8	17,0	18,0
22. Japonia	7,7	8,9	10,6	11,7	12,9	14,4	16,6	18,9	20,9
23. Polonia	8,2	9,4	12,8	13,8	13,1	13,9	15,1	16,1	16,7
24. U.R.S.S.	9,0	10,1	12,0	13,4	13,1	13,1	15,0	15,7	17,5
25. Iugoslavia	8,7	9,8	12,0	12,6	11,8	12,9	14,7	16,7	18,1

Sursa: United Nations. *World Population Prospects, Estimates and Projections as Assessed in 1982*, „Population Studies”, no. 86 (ST/ESA/SER. A/86), New York, 1985.

și la perspectivele acestuia pînă la sfîrșitul secolului. Ele sînt preluate din foarte recenta ediție (a noua) a estimărilor și proiectărilor elaborate de O.N.U. și avînd la bază informațiile disponibile la începutul anului 1982. Ierarhia țărilor este determinată de proporția (descrescătoare) a populației de 60 ani și peste în anul 1985.

În perioada 1950–1985 procesul de îmbătrânire demografică a afectat toate populațiile europene, ca și S.U.A. și Japonia, cu o intensitate diferită însă, în funcție de nivelul deja atins în 1950 și de evoluția ulterioară a natalității. În țările în care scăderea natalității s-a instalat de multă vreme, procesul de îmbătrânire demografică este deosebit de avansat, unul din cinci locuitori fiind sexagenar. Scăderea mai tardivă a natalității în alte țări, se reflectă în intensitatea mai redusă a procesului de îmbătrânire demografică în aceste țări. Este și cazul țării noastre.

Ponderile mai mici ale populației în vîrstă de 60 de ani și peste în 1980, comparativ cu anul 1975, nu trebuie să surprindă. Țările care manifestă o astfel de evoluție — aproape jumătate din cele menționate în tabel (inclusiv România) — sînt țările care au fost cel mai greu afectate de primul război mondial. Generațiile născute în anii războiului, reduse numeric, au intrat după 1975 în grupa de vîrstă 60 ani și peste, ceea ce explică diminuarea ponderii populației vîrstnice în ansamblul populației. Efectele se resimt, în câteva cazuri, și în anul 1985.

Care sînt perspectivele procesului de îmbătrânire demografică?

Se apreciază că în următoarele patru decenii populația vîrstnică va continua să crească atît în valoare absolută cît și în valoare relativă în toate regiunile globului¹. Acest proces s-a declanșat și într-o serie de țări în curs de dezvoltare și se va accelera spre sfîrșitul secolului în toate regiunile în curs de dezvoltare. În țările dezvoltate, deși în unele se remarcă o încetinire a ritmului de creștere a ponderii populației vîrstnice, este de așteptat ca procesul de îmbătrânire demografică să continue după anul 2000. Dacă întreaga populație a acestor regiuni este de așteptat să crească cu 16% în perioada 1975–2000 și cu 8% în perioada 2000–2025, populația de 60 ani și peste urmează să crească în aceleași intervale cu 30% și respectiv 37%, iar ponderea ei va trece de la 15% în 1975 la 18% în anul 2000 și 23% în 2025. Drept consecință, vîrsta mediană — indicator foarte sensibil la schimbările structurale — ar urma să crească de la 19,3 ani la 29,5 ani în perioada 1975–2025, în regiunile în curs de dezvoltare, și de la 30,4 ani la 38,2 ani în regiunile dezvoltate.

Este deci vorba de un proces ce va afecta în viitor, într-o măsură variabilă însă, întreaga populație a planetei.

Revenind la datele din tabelul 2, se poate remarca — pentru perioada 1985–2000 — o intensitate mai ridicată a procesului de îmbătrânire în țările care în anul 1985 aveau proporții mai mici. Vom asista deci la un proces de „recuperare” în aceste țări, avînd drept consecință o anumită omogenizare a nivelurilor la sfîrșitul secolului.

Evoluțiile la care asistăm și la care vom asista în viitor ridică, în mod legitim, problema dimensiunilor posibile ale procesului. Începuturile îmbătrînirii demografice se plasează la mijlocul secolului trecut². Piramida vîrstelor populațiilor europene prezenta în acea epocă o formă regulată și o bază largă, expresie a unei fertilități și unei mortalități ridicate. Proporția sexagenarilor se situa în jur de 6%. Excepție face Franța, unde

¹ United Nations, Centre for Social Development and Humanitarian Affairs. „Prospects for meeting the challenges posed by the aging of populations”. In: United Nations, *Population, Resources, Environment and Development*, Proceedings of the Expert Group on Population, Resources, Environment and Development, Geneva, 25–29 April 1983. United Nations, New York, 1984, p. 503 ș.u.

² A se vedea Nations Unies. *Le vieillissement des populations et ses conséquences économiques et sociales*. New York, 1956, p. 12–13.

proporția era de 10 %, și unde procesul de îmbătrânire demografică a început la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Proporția de 8 % a sexagenarilor, înregistrată în Franța în 1788, a fost atinsă în Suedia cu 72 de ani mai târziu, iar în Anglia și Germania cu 120 de ani mai târziu. Odată declanșat, procesul a cunoscut o dezvoltare continuă, lentă în prima parte a perioadei la care ne referim și mai intensă după cel de-al doilea război mondial. Alfred Sauvy, cunoscut pentru contribuția sa la aprofundarea studierii procesului de îmbătrânire demografică, este de părere că înaintea „evoluției demografice”, în condițiile lipsei unei medicini eficace și dispunând de o tehnică staționară, mortalitatea populației era ridicată și durata medie de viață nu depășea 30 de ani³. Admitând că aceste populații erau „staționare”, în sensul demografic al noțiunii, structura pe vârste era identică cu cea a tabelului de mortalitate iar proporția sexagenarilor era de aproximativ 8 %. Dacă facem referință la modelele de populație stabilă Coale-Demeney⁴, găsim, în familia Vest, nivelul 5, o pondere a sexagenarilor de 7,7 % cu ritmul de creștere nul (deci populație staționară) și 6,3 % cu ritmul de creștere 0,5 %. Amintim că durata medie de viață în acest nivel este de 30 ani pentru sexul masculin și 28 ani pentru sexul feminin. Există deci argumente pentru a estima proporția sexagenarilor în regimul demografic natural la mai puțin de 8 %.

Evoluțiile actuale și cele ce se prevăd pentru viitoarele decenii indică o continuare a procesului de îmbătrânire. Într-o anumită măsură, această evoluție este determinată de efectele pe termen lung ale evoluției natalității în trecut și în prezent. Găsim aici o elocventă ilustrare a particularităților fenomenelor și proceselor demografice, a reacției lor pe termen lung și foarte lung. Și în viitor este de așteptat ca natalitatea să scadă. Fără îndoială, nivelurile care se înregistrează astăzi în țările europene nu pot fi departe de nivelurile minime „biologice” imaginabile. O rată brută a natalității sub 10 nașcuți la 1000 de locuitori, cum este cea înregistrată deja în țări ca R. F. Germania și Danemarca și de care se află foarte aproape Austria, Olanda, Suedia, Elveția, Italia și Luxemburg⁵, era greu de imaginat acum trei decenii. Iată un pasaj extrem de semnificativ în acest sens, extras din cunoscuta și competentă lucrare asupra îmbătrânirii demografice a populației publicată de O.N.U. în 1956 (p. 6) și semnalată în nota 2 : „În cele mai multe cazuri, scăderea fertilității, începută acum mai bine de un secol, pare a fi stopată”. Ce eroare?!... Și totuși, în 1956, nimic din istoria fertilității umane și, în general, nivelul cunoștințelor acumulate în demografie (ca și în disciplinele conexe) nu putea îndreptăți specialiștii domeniului a prevedea evoluția senzațională a fenomenului în deceniile următoare și nivelul atins în acest al 9-lea deceniu în multe populații europene. Ce-i drept, în aceeași perioadă, Alfred Sauvy intuia : „Prevenirea nașterilor este astăzi, în țările evolute, nu numai factorul cel mai important al fertilității, ci și (factorul) cel mai mobil și cel mai misterios”⁶. De aici și până la evoluțiile și nivelul de astăzi al fertilității este însă un lung drum. Este greu de prevăzut cu exactitate cum va evolua fertilitatea în viitor. Oricum însă, mai ușor decât în anii '50 pentru că

³ Alfred Sauvy. *Théorie générale de la population*. Vol. II. *La vie des populations*. P.U.F., Paris, 1966, p. 50-51.

⁴ Lucrarea lui Coale și Demeney a apărut în 1966, la 12 ani după prima ediție a *Teoriei generale...*, a lui Sauvy.

⁵ A se vedea A. Monnier. *La conjoncture démographique: l'Europe et les pays développés d'outre-mer*, „Population”, nr. 4-5, 1984, p. 862.

⁶ *Op. cit.*, p. 128.

nivelul actual este extrem de scăzut și pentru că nu se poate imagina, în zilele noastre, o populație cu fertilitate nulă. Cu alte cuvinte, marja în care evoluțiile se pot plasa este extrem de redusă. Este de așteptat deci ca actuala scădere să continue dar lent și pentru o perioadă scurtă. Dacă se va stabili apoi sau va marca o redresare⁷ este greu de prevăzut. În aceste condiții și ținând cont de efectele certe ale evoluției trecute și actuale a fertilității, procesul de îmbătrânire demografică va continua.

Nivelul ce ar putea fi atins este greu de cuantificat. Câteva ipoteze pot fi însă avansate recurgând la modelele teoretice de populație. O posibilă stabilizare a fertilității ar fi argument pentru a conferi evoluțiilor viitoare cunoscutele caracteristici ale populației stabile sau staționare.

Tabelul 3

Caracteristici ale populației stabile corespunzătoare nivelului 24
(Modelul Vest) al tabelelor tip de mortalitate Coale-Demeney

	Ritmul de creștere (în %)		
	- 0,5	0	+ 0,5
Durată medie de viață (ani)	75,6	75,6	75,6
Rată brută a natalității (la 1000 locuitori)	10,8	13,2	16,0
Rată brută a mortalității (la 1000 locuitori)	15,8	13,2	11,0
Proportia populației de 60 ani și peste (în %)	26,7	23,0	19,5

Notă : Datele reprezintă valori medii ale celor două sexe.

Evoluțiile din ultimii ani atît în ceea ce privește natalitatea și mortalitatea, cît și proporția populației vîrstnice elimină orice semnificație majoră a indicatorilor din ultima coloană a tabelului 3. Celelalte date sînt însă de certă valoare. Într-o populație stabilă cu un ritm nul de creștere, rezultat din nivelul identic al natalității și mortalității — 13,2‰ — și avînd o durată medie a vieții foarte ridicată, proporția sexagenarilor ar fi de 23%. *Pot fi plauzibile aceste caracteristici pentru viitorul populațiilor europene?* Dacă în ceea ce privește mortalitatea indicatorii din tabel sînt foarte apropiați de cei reali, nivelul natalității este superior celui deja înregistrat în unele țări. Ar trebui deci ca după stabilizarea natalității să asistăm la o redresare a evoluției fenomenului. În această ipoteză, ponderea populației vîrstnice ar fi de 23%, adică valoarea maximă înregistrată deja astăzi și care urmează a fi atinsă, sau aproximativ atinsă, în mai multe țări în anul 2000, conform proiectărilor O.N.U. (tabelul 2). Se cuvine a menționa aici că în populația staționară corespunzătoare tabelii de mortalitate biologică a lui J. Bourgeois-Pichat⁸, speranța de

⁷ Urmind legile unui proces autoregulator, prin evoluții ciclice (A se vedea R. Easterlin. *The Conflict Between Aspirations and Resources*, „Population and Development Review”, nr. 3-4, 1976).

⁸ J. Bourgeois-Pichat, „Population”, nr. 3, 1952. (Tabela este elaborată în ipoteza eliminării totale a mortalității exogene. Dispunînd de toate resursele științei și tehnologiei contemporane și „nemaivînd alt dușman decît pe el însuși”, omul ar trăi, în medie, 77 de ani).

viață la naștere este de 77 de ani, natalitatea și mortalitatea de 13‰⁹ iar proporția sexagenarilor se ridică la 24%. Asemănările cu caracteristicile populației stabile Coale-Demeney mai sus menționate sînt izbitoare. Mai probabil pare a fi, ca limită, nivelul din populația stabilă cu ritm negativ de 0,5%. Natalitatea este apropiată de cea înregistrată deja în cîteva țări și spre care se îndreaptă evoluțiile din majoritatea țărilor iar nivelul mortalității, deși este mai ridicat decît cel cunoscut în populațiile europene, nu pare absurd dacă avem în vedere tendința fenomenului. O rată brută a mortalității de 12—13‰ se înregistrează deja în cîteva țări⁹ și creșterea ponderii populației vîrstnice ar putea duce la majorarea ratei brute a mortalității. În această ipoteză s-ar înregistra o proporție a sexagenarilor de aproape 27%, nivel ce ar putea fi considerat drept maximal. Este greu de prevăzut care va fi contribuția continuării scăderii mortalității — în termeni de durată medie de viață și nu rată brută a mortalității, în ipoteza unei natalități foarte scăzute și relativ constante — asupra procesului de îmbătrînire demografică în viitor.

Deși ne aflăm în fața unui proces demografic vechi, se pare că studierea sa, sub raportul consecințelor economice și sociale actuale și de perspectivă, nu a atins un stadiu comparabil cu cel al altor procese și fenomene demografice. Poate pentru că procesul nu a fost spectacular în evoluții (cum este cazul natalității), poate pentru că creșterea economică record din perioada postbelică a marginalizat consecințele economice și sociale ale procesului. Acum însă, cînd stagnarea și chiar recesiunea economică au impus căutări de soluții, reevaluarea locului și rolului factorului demografic în politicile de dezvoltare a impus luarea în considerare și a efectelor procesului de îmbătrînire demografică.

Consecințele economice ale procesului par a fi extrem de complexe. Chiar dacă pînă acum progresele tehnologice au compensat într-o anumită măsură efectele negative ale îmbătrînirii asupra productivității muncii, se apreciază că în condițiile unui progres tehnic rapid experiența se devalorizează în favoarea prospețimii cunoștințelor¹⁰. Scăderea mobilității geografice și profesionale, în condițiile creșterii specializării, constituie, de asemenea, efecte ale îmbătrînirii demografice.

Mijloacele financiare mobilizate pentru sistemul de asigurări sociale (pensii) sînt dependente atît de raportul dintre nivelul pensiei și cel al remunerației, de rata de activitate a persoanelor vîrstnice cît și de proporția populației vîrstnice. Iar costul asistenței medicale de specialitate, dependent direct de creșterea populației vîrstnice, reprezintă un alt domeniu în care procesul de îmbătrînire demografică are efecte însemnate. Și pe alte planuri pot fi sesizate consecințe ale acestui proces demografic.

Comportamentul demografic, evoluția fenomenelor și proceselor demografice în țara noastră se înscriu în cadrul general al modelului demografic european. Și evoluția procesului de îmbătrînire demografică se plasează în acest context. Cu unele particularități însă¹¹.

⁹ A se vedea A. Monnier, *op. cit.*, p. 862.

¹⁰ Jean-Claude Chesnais. *Les enseignements de l'histoire sur le vieillissement démographique*. Union internationale pour l'étude scientifique de la population. *Congrès international de la population*, Manila, 1981, vol. 3, p. 255—270.

¹¹ A se vedea Vladimir Trebici. *The demographic aging of the Romanian population. Causes and consequences*, „Romanian Journal of Gerontology and Geriatrics”, nr. 1, 1983 și nr. 1, 1984.

Intrată mai târziu în fazele mai avansate ale tranziției demografice, România a cunoscut declanșarea scăderii natalității abia după primul război mondial¹². De o manieră generală, natalitatea s-a situat deasupra

Tabelul 4

Evoluția populației în vîrstă de 60 ani și peste în România și Europa

Anul	Populația de 60 ani și peste (în mii)	România		Europa	
		Cresterea medie anuală (în mii)	Ponderea populației de 60 ani și peste în totalul populației (în %)	Ponderea populației de 60 ani și peste în totalul populației (în %) (c)	
1930	1054,3 (a)	—	7,4	—	
1956	1736,2 (a)	26,2	9,9	12,9 (d)	
1960	1988,6 (b)	63,2	10,8	14,4	
1965	2304,8 (b)	63,2	12,1	—	
1970	2685,3 (b)	76,1	13,3	16,6	
1975	3030,4 (c)	69,0	14,3	17,4	
1980	2942,5 (c)	17,6	13,3	16,9	
1985	3292,9 (b)	70,1	14,4	17,6	
1990	3686,4 (b)	78,7	15,8	18,4	
1995	4040,3 (b)	70,8	16,8	19,0	
2000	4325,8 (b)	57,1	17,6	19,8	
2005	4292,5 (b)	-6,7	17,1	—	
2010	4354,2 (b)	12,3	17,1	21,3	
2020	4780,9 (b)	42,7	18,4	23,7	
2025	4676,2 (b)	-20,9	17,8	25,0	
2030	5022,3 (b)	69,2	19,0	—	
2035	5229,1 (b)	41,4	19,6	—	

Notă: Ușoarele diferențe care există, în ceea ce privește țara noastră, între cifrele din acest tabel și cele din tabelul 2 — sînt nesemnificative și provin din particularități metodologice

- (a): Recensămînt
- (b): Date medii anuale
- (c): Date la mijlocul anului
- (d): 1950

Sursa: Pentru anii 1930—1970, *Anuarul demografic al R. S. România*, 1974; pentru anii 1975 și 1980, *Anuarul statistic al R. S. România*, 1976 și 1981; pentru ceilalți ani, calcule (proiecții) proprii.
Pentru Europa, United Nations, *World Population Prospects...*, op. cit., p. 192.

nivelului mediu în Europa. În consecință, și procesul de îmbătrînire demografică are trăsături bine particularizate: a început mai târziu, s-a desfășurat cu o intensitate mai mică și, drept urmare, nivelul actual este mai scăzut decît în majoritatea țărilor europene.

Atît datele din tabelul 4 cit și curbele din figura 1 relevă evoluția și continuitatea procesului de îmbătrînire demografică în țara noastră. Scăderea dimensiunii populației vîrstnice în perioadele 1976—1979, 2002—2008 și 2021—2027 și inflexiunile corespunzătoare ale curbei pon-

¹² A se vedea G. Serbu (George Retegan), *Evoluția fertilității populației feminine din România în perioada 1900—1960*, „Revista de statistică”, nr. 4, 1962; Vasile Ghețau, *Evolution de la fécondité en Roumanie. Une approche longitudinale*, „Population”, nr. 2, 1983.

derii populației virstnice, sînt rezultatul unor evoluții de excepție ale natalității. Scăderile înregistrate în primul și cel de-al doilea război mondial precum și scăderea rapidă din perioada 1957—1966 se concretizează,

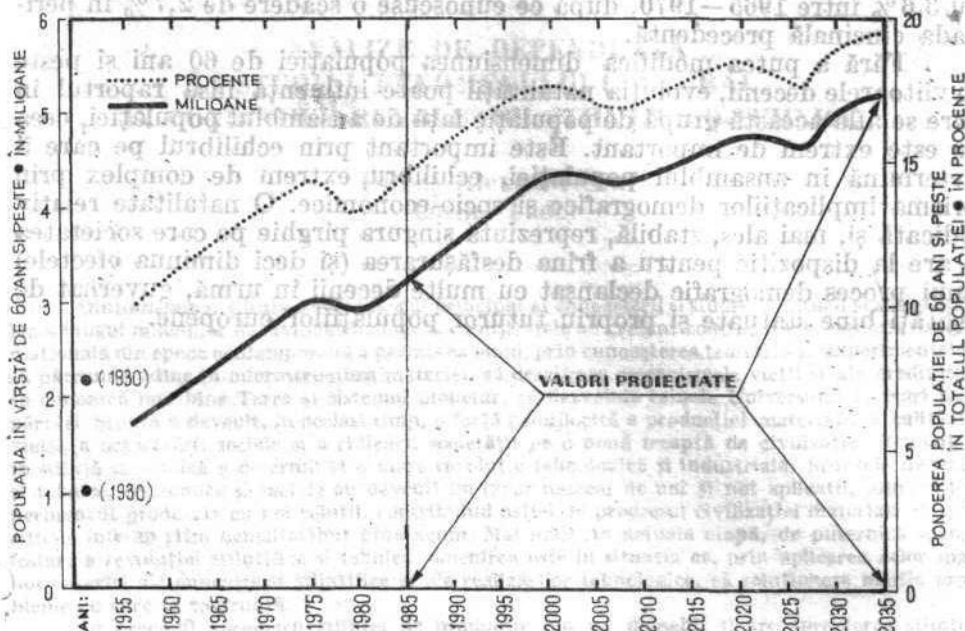

FIGURA 1 ● EVOLUȚIA POPULAȚIEI ÎN VÂRSTĂ DE 60 ANI ȘI PESTE ÎN PERIOADA 1955 - 2035

șase decenii mai târziu, în intrarea unor efective considerabil reduse în grupa sexagenarilor. Continuitatea procesului de îmbătrânire demografică este însă evidentă pe toată întinderea celor opt decenii de referință a datelor. Informațiile pentru perioada 1985—2035 provin din proiectarea populației, pe sexe și virste, în ipoteza constanței legilor de mortalitate și fertilitate: tabela de mortalitate 1981—1982 și ratele de fertilitate din 1982. În aceste condiții, întrebarea dacă afirmația de mai sus este valabilă și pentru deceniile viitoare, pare justificată.

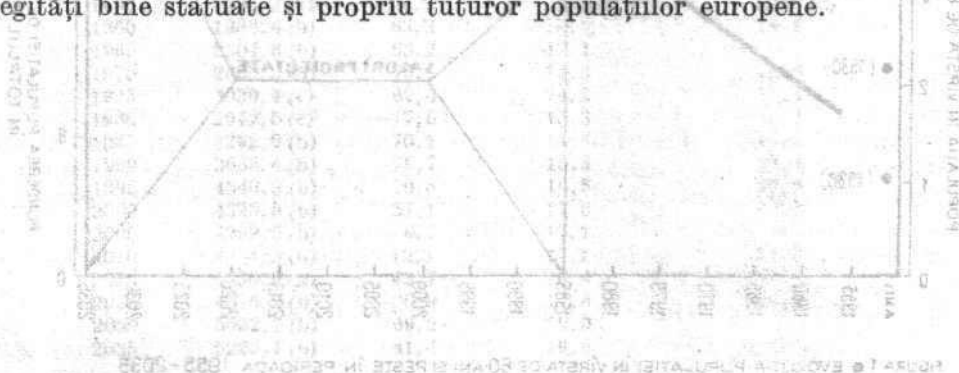
Numărul populației de 60 ani și peste rezultat din proiectarea noastră trebuie să fie apreciat drept minim, avînd în vedere ipoteza constanței mortalității. Nivelul acesteia se află sub cel cunoscut astăzi în țările dezvoltate, existînd deci rezerve importante de reducere, pe măsură ce nivelul de trai material și spiritual va marca progrese. În aceste condiții, dimensiunea reală a populației virstnice va depăși valorile din proiectarea noastră¹³.

Felul în care va evolua ponderea acestei populații, deci procesul de îmbătrînire, depinde de evoluția viitoare a natalității ale cărei efecte sînt mult mai complexe. Creșterea însemnată a numărului de născuți după 1966 nu a întrerupt procesul de îmbătrînire. I-a redus doar ritmul de desfășurare: ponderea populației de 60 ani și peste a crescut cu 9,9%

¹³ Evident, excludem evoluții ale mortalității plasate în afara experienței istorice și contrare legităților cunoscute ale fenomenului.

în perioada 1965—1970, față de 12 % în perioada 1960—1965, deși numărul populației virstnice a crescut, în aceleași perioade, cu 16,5 % și respectiv 16 %. Această creștere mai redusă a ponderii virstnicilor este, în fapt, consecința evoluției populației tinere: populația de 0—15 ani a crescut cu 3,6 % între 1965—1970, după ce cunoscuse o scădere de 2,7 % în perioada cincinală precedentă.

Fără a putea modifica dimensiunea populației de 60 ani și peste în viitoarele decenii, evoluția natalității poate influența însă raportul în care se află această grupă de populație față de ansamblul populației, ceea ce este extrem de important. Este important prin echilibrul pe care îl determină în ansamblul populației, echilibru extrem de complex prin prisma implicațiilor demografice și socio-economice. O natalitate relativ ridicată și, mai ales, stabilă, reprezintă singura pîrghie pe care societatea o are la dispoziție pentru a frîna desfășurarea (și deci diminua efectele) unui proces demografic declanșat cu multe decenii în urmă, guvernat de legități bine statuate și propriu tuturor populațiilor europene.

1982. În aceste condiții, măsurarea deșeurilor de muncă este necesară în primul deceniu viitor, pentru înțelegerea și evaluarea impactului asupra populației, pe sexe și vârstă, în igiena consumului alimentelor și fertilizatorilor, tabelul de mortalitate 1981-1982 și ratele de fertilitate din populație, tabelul de mortalitate 1983-2005 și starea din proiectarea este înaltă, evidențiată pe toate întinderile colorate și deșeurile de fertilizatori și grupuri rezidențiale. Conținutul de impurități din proiectare este deosebit de mare, în țările unde efectele condițiilor reduce în

[illegible]

de destăinuire : pentru populații de 60 ani și peste a crește de 0,5 %

... ..